

Razi University

Linguistics Society of Iran

Redefinition of Compounding in Sorani Kurdish Morphology: An Investigation on Nominal Compounds in Construction Morphology Approach

Kourosh Karimi¹, Arezoo Najafian², Razieh Mahdi Beyraghdar³,
and Seyed Mohammad Hosseini-Maasoum⁴

1. Ph.D. Student of General Linguistics, Department of Linguistics and Foreign Languages, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran. E-mail: k.karimi@student.pnu.ac.ir
2. Corresponding author, Associate Professor in Linguistics, Department of Linguistics and Foreign Languages, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran. E-mail: a.najafian@pnu.ac.ir
3. Assistant Professor in Linguistics, Department of Linguistics and Foreign Languages, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran. E-mail: raziehmahdibeyraghdar@pnu.ac.ir
4. Associate Professor in Linguistics, Department of Linguistics and Foreign Languages, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran. E-mail: hosseinimasum@pnu.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 07 June 2023

Received in revised form: 11 September 2023

Accepted: 12 September 2023

Published online: 20 March 2024

Keywords:

construction morphology,
schema,
sub-schema,
nominal compounds,
head position,
Sorani Kurdish.

The main objective of this paper is to conduct an investigation on nominal compounds of Sorani in the framework of Booij's construction morphology (2010) to obtain schemas in different levels; namely higher order, intermediate, and subschema based on the instantiations in understudy dialect of the Kurdish language. To achieve this goal by making use of Total population sampling, 1400 tokens of nominal compounds taken from Kurdish-Persian dictionary of HanbanaBourina (Sharafkandi, 1991) and Persian-Kurdish dictionary of the University of Kurdistan (2013). At last 39 percent of the instantiations means 559 of the words found endocentric type. One of the main assumptions of the article is that schemas play a pivotal role in determination of the lexical category of words beside their impact on desired meaning and semantic relationships among head and its modifier. The findings show that Sorani Kurdish endocentric compounds dominated by a macro-schema, three intermediates, and five subschemas. At last it can be concluded that the main reason lied behind the variation in schemas is the freedom of head position. In other hand the overall meaning of nominal compounds affected by factors such as head position, lexical category and order of the participating constituents in the construction.

Cite this article: Karimi, K., Najafian, A., Mahdi Beyraghdar, R., & Hosseini-Maasoum, S. M. (2024). Redefinition of Compounding in Sorani Kurdish Morphology: An Investigation on Nominal Compounds in Construction Morphology Approach. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 12 (1), 73-94. <https://doi.org/10.22126/JLW.2023.9211.1704> (in Persian).

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22126/JLW.2023.9211.1704>

Publisher: Razi University

EXTENDED ABSTRACT

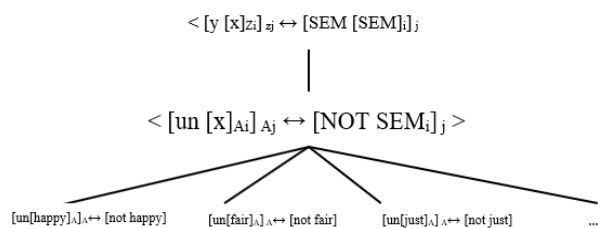
Introduction

Various issues in morphological researches are promising enough for any linguist to devote a large part of his/her professional life to deal with morphological issues like compounding. In fact researches on compounding is at the center of attention among others. The most salient reason behind this is the use of compounding across all the world languages. The other reason is a kind of internal syntax within the resulting lexical items which imply that they are grammatically outlaws but pragmatically acceptable.

In what follows we will focus on nominal compounds formation in Sorani Kurdish based on Booij's (2010) Construction Morphology framework. What's interesting most here is presence of Semantic Head which leads to a dichotomy, namely, Exocentrics beside Endocentric compounds. In the second phase there is an emergent requirement to make more detailed classifications. In other words, while the presence of Head is the criterion to classify a nominal compound as endocentric, its position gives rise to the following classes: Head First, Head Last and Dual Head and Sorani Kurdish enjoys all the potential forms mentioned above. A bunch of works conducted to investigate compounding in Sorani Kurdish in different frames are as follow, Abbas (2021), Mostafa (2020), McCarros (2017) and Hamad (2016).

Theoretical Framework

Epistemologically Construction Morphology grounds in cognitive linguistics with a Word-based view toward complex lexical items. Based on this approach a complex word is a construction, resulted from the integration of allowed items in the language supervised by mental frames lied in Hierarchical Lexicon named schemas. In other word any construction is a systematic integration of form and meaning. For instance, [unhappy]_{Adj} in English observes the word formation pattern with the systematic meaning along with [not having the property of X]_{Adj} in mental lexicon which does have a pyramid like shape with Macro-Schema on top, Second Order-Schema in between and Sub-Schemas in the base. So the schematic representation for the above instantiations and words alike adjectives will be as follow:

The present paper tends to find answers for following questions applying the construction morphology theory.

1. What is the Macro-Schema dominating the nominal compounds in Sorani Kurdish?
2. What are the Second-order Schemas governing the nominal compounds in Sorani Kurdish?
3. What are the most frequently used semantic relations in Sorani Kurdish nominal compounds?

Methodology

At a very initial stage of the research a corpus of 1400 nominal compounds extracted from Kurdish-Persian dictionary of HanbanaBourina (Sharafkandi, 1992) and Persian-Kurdish dictionary of the University of Kurdistan. After the application of Headness criterion 559 of the instantiations found were endocentric type. Collected data inserted into spreadsheets provided in Excel in accordance with constituent parts of speech, head position along with

IPA transcription and literal translation beside their equivalents in Persian for further investigations. In The latter phase every single instantiation dissected into its constituent to provide feed for the following abstract schemas to make generalization over sets of existing complex words to unveil the pairing among form and meaning. $\langle [[X]_{Ai} [Y]_{Bj}]_N \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation R to } [SEM]_j]_N \rangle$ Where X and Y are phonological manifestation of a word, indexed with A & B to show their parts of speech related via Semantic Relation represented as R all resulted in the formation of left head endocentric nominal compound.

Conclusion

The main assumption of the article is that schemas play a pivotal role in determination of the lexical category of words beside their impact on desired meaning and semantic relationships among head and its modifier. Above all the nominal compounds fall into three main categories of $[[N] [N]]_N$, $[[N] [Adj]]_N$, $[[Adj] [N]]_N$ governed by:

Macro – Schema		
$[[X]_{Ai} [Y]_{Bj}]_{N(i,j)} \leftrightarrow [[SEM]_{(i,j)} \text{ containing relation R between } [X]_i \text{ and } [Y]_j]_{(i,j)}$		
Second order – Schemas		
Head First Nominal Compounds	Head Last Nominal Compounds	Dual Head Nominal Compounds
$[[X]_{Ai} [Y]_{Bj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with a relation R to } [SEM]_j]_i$	$[[X]_{Ai} [Y]_{Bj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with a relation R to } [SEM]_i]_j$	$[[X]_{Ai} [Y]_{Aj}]_{Nij} \leftrightarrow [[SEM]_{ij} \text{ with an equipollent relation between } [X] \text{ and } [Y]]_{ij}$
Sub- Schemas		
$[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with a relation R to } [SEM]_j]_i$	$[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with a relation R to } [SEM]_i]_j$	$[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nij} \leftrightarrow [[SEM]_{ij} \text{ with an equipollent relation between } [X] \text{ and } [Y]]_{ij}$
$[[X]_{Ni} [Y]_{ADJ-j}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with a relation R to } [SEM]_j]_i$	$[[X]_{Adj-i} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with a relation R to } [SEM]_i]_j$	

It can be concluded that the main reason behind the variation in schemas is the freedom of head position. On the other hand, the overall meaning of nominal compounds affected by factors such as head position, lexical category, and order of the participating constituents in the construction. Results indicate that investigated lexical items fall under one Macro schema three Second order schemas and five subschemas but what is worth most is that schemas are the main meaning making source for Kurdish compounds beside their configuration. In addition, the pivotal role of schematicity can be seen both in their formal configuration and meaning making resources. Therefore, both form and meaning are the manifestations of governing schema and percolation of their specifications on the lower levels.

بازخوانی مفهوم ترکیب در ساخت‌واژه کردی سورانی: بررسی اسم‌های مرکب درون‌مرکز با رویکرد صرف ساختی

کوروش کریمی^۱ | آرزو نجفیان^۲ | راضیه مهدی بیرق‌دار^۳ | سید محمد حسینی معصوم^۴

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، گروه زبان‌شناسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: k_karimi@student.pnu.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، دانشیار زبان‌شناسی همگانی، گروه زبان‌شناسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: a.najafian@pnu.ac.ir

۳. استادیار زبان‌شناسی همگانی، گروه زبان‌شناسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: raziemahdibeyraghdar@pnu.ac.ir

۴. دانشیار زبان‌شناسی همگانی، گروه زبان‌شناسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: hosseinimasum@pnu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف از جستار حاضر واکاوی اسم‌های مرکب درون‌مرکز کردی سورانی در چارچوب صرف ساختی بوی (۲۰۱۰) و با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی است. به عبارت دیگر، این پژوهش در تلاش است تا با شناسایی و ترسیم کلان‌طرح‌واره، طرح‌واره‌های میانی و ریزطرح‌واره‌های حاکم، صورت‌بندی این ساخت‌ها و روابط معنایی میان سازه‌های مشارکت‌کننده در آن‌ها را بازنمایی کند. در این خصوص، تعداد ۱۴۰۰ ترکیب اسمی از فرهنگ کردی-فارسی هه‌نایانه بوریته (شرف‌کندی، ۱۳۶۹) و فرهنگ فارسی-کردی دانشگاه کردستان (۱۳۹۲) به صورت تمام‌شمار استخراج و تحلیل و بررسی شد. از این بین، ۵۵۹ ترکیب یعنی ۳۹ درصد از کل داده‌ها، درون‌مرکز تشخیص داده شد. یافته‌ها نشان داد براساس مبانی نظری صرف ساختی، ترکیب‌های درون‌مرکز کردی سورانی از یک طرح‌واره اصلی، سه طرح‌واره میانی و پنج ریزطرح‌واره منشعب می‌گردند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که دلیل عمده این تنوع طرح‌واره‌ای از جایگاه آزاد هسته در ترکیب‌های اسمی ناشی می‌شود. معنای کلی ساخت‌های موردنظر نیز علاوه بر طرح‌واره‌ها، تحت تأثیر عوامل دیگری همچون جایگاه هسته، طبقه واژگانی و توالی سازه‌های مشارکت‌کننده در ساخت است.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۳/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۶/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۶/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱/۱

کلیدواژه‌ها:

صرف ساختی،

طرح‌واره،

ریزطرح‌واره،

مرکب اسمی،

جایگاه هسته،

کردی سورانی.

استناد: کریمی، کوروش؛ نجفیان، آرزو؛ مهدی بیرق‌دار، راضیه؛ حسینی معصوم، سید محمد (۱۴۰۳). بازخوانی مفهوم ترکیب در ساخت‌واژه کردی سورانی: بررسی

اسم‌های مرکب درون‌مرکز با رویکرد صرف ساختی. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۱۲ (۱)، ۹۴-۷۳.

<https://doi.org/10.22126/JLW.2023.9211.1704>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه رازی

۱- مقدمه

بوی^۱ (۲۰۰۹) ترکیب^۲ را اجتماع دو یا چند تکواژ واژگانی^۳ می‌داند که یک واژه بزرگ‌تر را صورت می‌بخشد و در ساده‌ترین حالت ممکن یکی از آن‌ها توصیفگر دیگری (هسته) است. باوئر^۴ (۲۰۰۱) نیز در توضیح واژه مرکب از آن با عنوان تکواژ قاموسی متشکل از دو یا چند جزء واژگانی نام می‌برد که هر کدام خارج از بافت دارای هویت واجی و دستوری مستقل از دیگری است. اما آنچه بیش از پیچیدگی‌های موجود زبان‌شناسان را به این حوزه علاقه‌مند کرد، عمومیت کاربرد این فرایند در زبان‌های دنیاست؛ تا آنجا که باوئر (۲۰۱۱) به نقل از فرامکین^۵ (۱۹۹۶) و لیبن^۶ (۲۰۰۶) ترکیب را یکی از جهانی‌های زبان^۷ برمی‌شمارد. دومین علت علاقه‌مندی زبان‌شناسان به ترکیب روند سامان‌گریزی است که ساخت‌های مرکب در مقایسه با هم‌تایان نحوی خود در پیش گرفته‌اند. به این ترتیب که ساخت حاصل از این فرایند اگرچه یک واحد واژگانی محسوب می‌شود، چپش اجزای مشارکت‌کننده در آن تابع قواعدی نامرئی است. اسکالیز و ووگل^۸ (۲۰۱۰) این قواعد را «نحو درونی»^۹ ساخت‌های مرکب می‌نامند که تفسیر معنایی آن‌ها به‌جز با افزودن برخی روابط نحوی بین اجزای تشکیل‌دهنده آن ممکن نیست. برای نمونه، نقش روابط نحوی پنهان در تفسیر واژه‌های مرکب را می‌توان به‌صورت زیر بازنمایی کرد (اسکالیز و ووگل، ۲۰۱۰: ۲):

- a) taxi driver ⇒ *is a driver of a taxi*
 b) hard ball ⇒ *is a ball which is hard*

بنابراین، باتوجه‌به ماهیت واژه‌های مرکب به‌عنوان نقطه تلاقی نحو و ساخت‌واژه، چارچوبی می‌تواند در تحلیل این گروه از واژه‌ها موفق عمل کند که امکان بررسی هر دو مقوله در یک قالب را مهیا سازد. با این توضیح، صرف ساختی^{۱۰} به‌مثابه رویکردی واژه‌بنیاد، غیرحوزه‌ای^{۱۱} و طرح‌واره‌محور^{۱۲} است که در آن واژه پیچیده به‌مثابه ساختی^{۱۳} متشکل از جفت‌شدگی^{۱۴} نظام‌مند صورت و معنا چنین بستری را فراهم می‌سازد (آودرینگ و ماسینی^{۱۵}، ۲۰۱۳: ۲). مشخصه دیگر صرف ساختی نگاه سلسله‌مراتبی آن به واژگان ذهنی به‌عنوان پیکره‌ای پایگانی از طرح‌واره‌ها، طرح‌واره‌های میانی، ریزطرح‌واره‌ها و نمونه‌شدگی‌ها^{۱۶} است. هر کدام از این سطوح به‌واسطه برخورداری از ویژگی‌های معنایی دقیق‌تر نسبت به سطح فوقانی، موجب برانگیختگی مرتبه تحت حاکمیت خود می‌شود؛ درنتیجه، میزان دلخواهی بودن صورت و معنا کاهش می‌یابد (آودرینگ و ماسینی، ۲۰۱۳: ۳-۴).

ترکیب یکی از فرایندهای ساخت‌واژی فعال در کردی است که در نتیجه زایایی آن، به واژه‌های بسیاری از مقوله‌های متنوع جمله ساخت‌های مرکب اسمی، وصفی، فعلی و قیدی در واژگان این زبان صورت می‌بخشد. از این بین، ترکیب‌های اسمی یعنی ساخت‌های یکپارچه‌ای را که در مقوله واژگانی اسم قرار می‌گیرند، می‌توان به‌واسطه حضور یا نبود هسته معنایی به پیروی از (انوشه، ۱۴۰۰: ۴۱۷) در دو طبقه اسم‌های درون‌مرکز^{۱۷} و برون‌مرکز^{۱۸} جای داد. درون‌مرکزها براساس جایگاه و تعداد هسته به هسته‌آغاز^{۱۹}، هسته‌پایان^{۲۰} و ترکیب‌های هسته‌متوازن^{۲۱} منشعب می‌شوند.

1. G. Booij
2. compounding
3. lexeme
4. L. Bauer
5. V. Fromkin
6. G. Libben
7. linguistic universal
8. S. Scalise & I. Vogel
9. internal syntax
10. construction morphology
11. non-modular
12. schema based
13. construction
14. pairing
15. J. Audring & F. Massini
16. instantiation
17. endocentric
18. exocentric
19. left-headed
20. right-headed
21. double headed

جدول (۱). انواع ترکیب‌های اسمی در کردی سورانی با توجه به جایگاه هسته در ساخت (یافته‌های پژوهش)

(a) dar-baro tree-oak درخت بلوط	Bu-prōz smell- burnt بوی سوختگی	هسته‌آغاز	
(b) ja-baro king-oak/ Chestnut شاه‌بلوط	mār-māsi snake- fish/ eel مارماهی	هسته‌پایان	درون‌مرکز
(c) nān-ū-tʃai bread.ū-tea/meal وعده غذایی	qātʃ-ū.qol foot.ū- hand/foot and hand دست و پا	هسته‌متوازن	
(d) dam-sur mouth-red/warmonger فرد ستیزه‌جو و ژاژخواه	dam-raʃ mouth-black/sinster انسان شوم	بی‌هسته	برون‌مرکز

در نمونه‌های (a) هسته معنایی جزء آغازین ترکیب است؛ برای مثال، «dar-baro» به معنای «درخت بلوط» است و نه خود «بلوط». اما در گروه دوم هسته معنایی در پایانه ساخت قرار گرفته است؛ در نتیجه، «ja-baro» مفهومی است دال بر «نوعی از بلوط» همچنان که «mar-masi» هم نوعی «ماهی» است و نه «مار». در نهایت، واژه‌های مرکب گروه (c) ترکیب‌های متوازن یا اصطلاحاً عطفی هستند که در آن‌ها اجزای ترکیب از لحاظ ارزش و وزن معنایی هم‌ارز با یکدیگر هستند؛ چنان‌که «qatf-ū.qol» به مفهومی آمیخته از هر دو عضو اشاره دارد. به این علت، نمونه‌های (a) تا (c) ترکیب‌های درون‌مرکز تلقی می‌شوند؛ اما در (d) با مجموعه‌ای از مرکب‌های برون‌مرکز مانند «dam- shʃ» مواجهیم که به هستاری^۱ اشاره دارد که نه با «دهان» و نه رنگ «قرمز» هم‌شمول است، بلکه کل ترکیب بر شخصی ستیزه‌جو و ژاژخواه دلالت می‌کند.

البته بایست یادآور شد که درون‌مرکزی بودن محض، تضمینی برای تحقق معنای دقیق ساخت نیست؛ زیرا می‌توان این گروه از ترکیب‌ها را از نظر معنایی در طیفی شفاف، نیمه‌شفاف و تیره دسته‌بندی کرد. برای مثال، در ترکیب «dar-baro» که پیش‌تر به آن اشاره شد، مشخصاً با درختی از تیره بلوطیان روبه‌رو هستیم؛ اما در ترکیب «dar-sigar»، به معنی چوبی درون‌خالی که با آن سیگار می‌کشند، نمی‌توان انتظار معنایی کاملاً شفاف داشت. شایان ذکر است که در این مقاله به سبب محدودیت در حجم، صرفاً به نمونه‌های کاملاً شفاف درون‌مرکز پرداخته می‌شود و بحث در خصوص شفافیت یا تیرگی فازی به مجالی دیگر واگذار می‌شود. با این توضیح، در پژوهش حاضر تلاش می‌شود از منظر توصیفی-تحلیلی ضمن ارائه توصیف هم‌زمانی^۲ از ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز کردی سورانی، این گروه از واژه‌ها به لحاظ جایگاه هسته، بسامد آن‌ها و طبقه‌بندی اجزای مشارکت‌کننده در ساخت دسته‌بندی شوند. در نهایت، با بهره‌گیری از امکانات چارچوب نظری بوی (۲۰۱۰) ضمن ارائه تحلیلی ساختی از آن‌ها به سه پرسش زیر پاسخ داده می‌شود:

۱. طرح‌واره یا طرح‌واره‌های اصلی ناظر بر ترکیب‌های اسمی در زبان کردی سورانی کدام است؟

۲. طرح‌واره‌های میانی ناظر بر ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز زبان کردی سورانی کدام‌اند؟

۳. پررخداترین روابط معنایی قابل‌بازشناسی در ترکیب‌های اسمی کردی سورانی کدام است؟

منابع اصلی گردآوری داده‌های پژوهش عبارت است از: فرهنگ کردی-فارسی هه‌نبانه بورینه (شرف‌کندی، ۱۳۶۹)، فرهنگ فارسی-کردی دانشگاه کردستان (سه‌جلدی) (به سرپرستی مردوخ‌روحانی، ۱۳۹۲) و در چند مورد، مثال‌هایی از زبان محاوره به آن افزوده شده است. در نهایت، پس از بررسی داده‌ها، ۱۴۰۰ ترکیب اسمی بازشناسی شد؛ سپس با بهره‌گیری از مبانی صرف ساختی و شم زبانی دو تن از نگارندگان به‌عنوان گویشوران بومی، ۵۵۹ مورد از کل با عنوان ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز شناسایی و تحلیل شدند.

بررسی پیشینه پژوهش نشان داد که به‌جز مقاله دیوانی و قطره (۱۴۰۲) که با هدف ارائه توصیفی از تصریف فعل و وندهای فعلی در کردی سنندجی انجام گرفته است، اثر دیگری در حوزه ساخت‌واژه زبان کردی در چارچوب صرف ساختی یافت نشده

1. entity

2. synchronic

است. اگرچه طیف گسترده‌ای از مطالعات ساخت‌واژی در کردی وجود دارد که هر کدام به نوبه خود سهمی در توصیف ساخت‌واژه این زبان دارند، نبود تحلیل‌های مبتنی بر این چارچوب، در مطالعات زبانی کردی به روشنی مشهود است. از جمله پژوهش‌های صرفی در زمینه ترکیب‌های اسمی کردی می‌توان به عباس^۱ (۲۰۲۱) اشاره کرد که در تحلیلی مقابله‌ای این گروه از اسم‌ها را در زبان‌های کردی و انگلیسی به لحاظ نوشتار و روابط معنایی بررسی کرده است. او ضمن اشاره به شباهت‌های ساختاری و معنایی بین آن‌ها در هر دو زبان، ظرفیت ساخت‌واژی انگلیسی را به مراتب بیشتر از کردی معرفی می‌کند.

مصطفی^۲ (۲۰۲۰) با بهره‌گیری از نظریه پیش‌نمونه^۳، اسم‌های مرکب کردی سورانی و انگلیسی را طبقه‌بندی کرده است. وی با بررسی رابطه بین جزء هسته و توصیفگر، زبان کردی را دارای ساخت صرفی و روابط معنایی به مراتب پیچیده‌تر از انگلیسی می‌داند. مک کاروس^۴ (۲۰۰۷) در مقاله‌ای با عنوان «ساخت‌واژه کردی»، پس از ارائه توضیحی کامل از تصریف در کردی سورانی به فرایند ترکیب می‌پردازد و از آن با عنوان مجاورت دو ریشه واژگانی با هدف صورت‌بندی یک کلمه جدید، همراه یا بدون حضور واژه میانجی، نام می‌برد. حمد^۵ (۲۰۱۶) نیز براساس نتایج حاصل از بررسی مقابله‌ای ساخت‌های مرکب در کردی سورانی و انگلیسی، ۲۸ ساخت نحوی در صورت‌بندی اسم‌های مرکب کردی و ۱۹ الگوی نحوی برای این ترکیب‌ها در زبان انگلیسی معرفی می‌کند.

با در نظر گرفتن آنچه در پیشینه ذکر شد، می‌توان به روشنی دریافت بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده از توصیفی صوری فراتر نرفته و به جز مواردی اندک که معیارهای معنایی را در تحلیل دخالت داده‌اند، هیچ‌کدام از این پژوهش‌ها قابلیت ارائه تصویری جامع از فرایند ترکیب در زبان کردی را ندارند. آنچه می‌تواند پژوهش پیش‌رو را از کارهای پیشین متمایز کند، نتایج آن است. این نتایج علاوه بر ارائه توصیفی هم‌زمانی از داده‌های موجود، می‌تواند به بازشناسی الگوهای ترکیب، طرح‌واره‌ها، ریزطرح‌واره‌ها و روابط معنایی میان اجزای آن‌ها منجر شود و در نهایت، به منزله راهنمایی عملی در واژه‌سازی و معادل‌یابی برای مفاهیم جدید به کار گرفته شود.

۲- چارچوب نظری

صرف ساختی به مثابه رویکردی جدید به ساخت‌واژه و برآمده از دستوری با هم‌بندی عنوان با تعریف بدیعی که زبان‌شناسانی همچون بوی (۲۰۰۷، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰) و گلدبرگ^۶ (۲۰۰۶) از چپستی واژه و چگونگی تحلیل آن ارائه کردند، به این حوزه مطالعاتی وارد شد. مهم‌ترین مشخصه صرف ساختی نامشخص بودن مرز بین نحو و واژگان است. در این رویکرد پدیده‌های نحوی و ساخت‌واژی صرف نظر از تفاوت‌هایی که باهم دارند با عنوان ساخت‌هایی هم‌ارز معرفی می‌شوند. به لحاظ نظری نیز صرف ساختی رویکردی است که به واسطه اصل تیغ اکام^۷ (اختصار در تبیین) با حذف تعمیم‌های فراتر از نیاز، هم‌پوشی و تکرارهای نهفته توانسته است در قالبی جدید ابراز وجود کند. با این توضیح، در تعریفی دو بخشی از صرف ساختی، بخش نخست یا صرف را می‌توان مطالعه نظام‌مند صورت و معنا دانست. مفهوم ساخت نیز به پیروی از سنت سوسوری^۸ نشانه‌ای زبانی است که نه تنها واحدهای واژگانی بلکه عبارات و ساخت‌های نحوی را، با درجات متفاوت از پیچیدگی، در برمی‌گیرد. به این ترتیب، در زیربخش‌های پیش‌رو علاوه بر شرح ملاحظات نظری در صرف ساختی همچون سلسله‌مراتب واژگانی و واژگان ذهنی، به ابزار تحلیل و سازوکار آن‌ها در این رویکرد همچون طرح‌واره‌ها، الگوهای ترکیب و روابط معنایی میان اجزاء پرداخته خواهد شد.

۲-۱ مبانی نظری در صرف ساختی

در صرف ساختی، مفاهیمی همچون طرح‌واره، رابطه نظام‌مند میان صورت و معنا، واژگان سلسله‌مراتبی و رویکرد جانشینی نقشی کلیدی بر عهده دارند. در این نظریه، کلمات نشانه‌هایی هستند که رابطه‌ای نظام‌مند بین صورت و معنای آن‌ها وجود دارد و

1. M. A. Abbas
2. S. K. Mustafa
3. prototype
4. E. M. McCarus
5. N. I. Hamad
6. A. E. Goldberg
7. Occam's razor
8. Saussurean tradition

به لحاظ ساخت‌واژی و معنایی نشانه‌های کل‌گرا و یکپارچه به شمار می‌آیند (ر.ک. بوی، ۲۰۰۵، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰؛ گلدبرگ، ۲۰۰۶). به نظر می‌رسد این رویکرد کل‌گرا به ساختار کلمه، همسو با ایده اصلی صرف واژه‌بنیاد^۱ و الگوهای صرفی غیرتکواژبنیادی^۲ چون رویکردهای آرونوف^۳ (۱۹۹۴) و آندرسون^۴ (۱۹۹۲) است که ساختار درونی واژه را حاصل پیوند تکواژها نمی‌داند.

آنچه در این نظریه اهمیت دارد شناسایی کلمه به‌منزله عنصری ساخت‌مدار و ارتباط آن با دیگر کلمات در شبکه‌ای از روابط واژگانی است. مفهوم شبکه اصطلاح مناسبی برای مفهوم‌سازی مجموعه‌ای از روابط بین کلمات در واژگان است. علاوه‌براین، فرایندهای واژه‌سازی در قالب طرح‌واره‌ها یا الگوهای ساخت‌واژی صورت‌بندی می‌شوند که کلمات جدید را خلق می‌کنند. این طرح‌واره‌ها بخشی از واژگان سلسله‌مراتبی را شکل می‌دهند که تعمیم‌هایی در مورد انواع کلمات غیربسیط موجود و صورت‌های کلمه بیان می‌کنند و دستورالعملی برای ساختن کلمات جدید فراهم می‌آورند. چنین طرح‌واره‌هایی بخشی از واژگان سلسله‌مراتبی را شکل می‌دهند و درجات متفاوتی از انتزاع را نمایش می‌دهند و ویژگی‌های کل‌گرای کلمات غیربسیط را که حاصل جمع اجزای آن‌ها نیست، تبیین می‌کنند. وجود روابط جانشینی میان کلمات غیربسیط که در این طرح‌واره‌ها یک (نوع) ستاک مشترک دارند، یکی از ویژگی‌های مهم صرف ساختنی است. دیگر آنکه این طرح‌واره‌ها می‌توانند به شکل الگوهای آمیخته باهم تلفیق شوند؛ به‌طوری که انواع خاصی از واژه‌سازی باهم اتفاق می‌افتند (بوی، ۲۰۱۰).

۲-۲ ابزار تحلیل در صرف ساختنی

در صرف ساختنی هر واژه غیربسیط یک ساخت محسوب می‌گردد که مانند یک سکه در رویی از آن صورت واجی^۵ و در روی دیگر مشخصه‌های واژی-نحوی^۶ گرج شده است. به‌عبارت دیگر، در این رویکرد صرف به‌مثابه دستور زبان انگاشته می‌شود؛ زیرا می‌تواند مجموعه‌ای از اطلاعات وا(جی)^۷، نحو(ی)^۸ و م(عنایی)^۹ «وانحوم»^{۱۰} نهفته در بطن هر واحد واژگانی^{۱۱} را در یک قالب و به‌صورت یکپارچه^{۱۲} بررسی کند (بوی، ۲۰۱۰: ۵).

طرح‌واره‌ها از جمله مفاهیم بنیادین در صرف ساختنی هستند که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان ابزار توصیف و تفسیر واژه‌های پیچیده موجود و خلق نوواژه‌ها^{۱۳} استفاده کرد. به‌باور بوی (۲۰۱۵)، در این رهیافت طرح‌واره‌ها بازنمون همان الگوهای ساخت‌واژی انتزاعی هستند که زبان‌آموز در نتیجه مواجه‌شدن با نمونه‌های واژگانی مبتنی بر الگوهای مشابه و به‌صورت استقرایی^{۱۴} کسب می‌کند. البته بایستی خاطرنشان کرد در بازنمایی طرح‌واره‌ای واژه‌های پیچیده ابتدا اطلاعات صوری مانند مشخصه‌های واجی و ویژگی‌های صرفی و پس از درج علامت (↔) مشخصه‌های معنایی ساخت معرفی می‌شوند. ذکر این نکته لازم است که در بخش اطلاعات صرفی اطلاعات مربوط به واحدهای واژی ارائه می‌شود و در بخش دیگر، صورت آوایی و ساختار واجی هریک از سازه‌های مشارکت‌کننده در ساخت نظیر اطلاعات عروضی^{۱۵} مانند آغازه هجا^{۱۶}، قله^{۱۷}، پایانه^{۱۸} و گام^{۱۹} بیان می‌شود.

1. $\langle (X)\acute{o}\text{-}i((Y)\acute{o}\text{-}k)_j \leftrightarrow [[x]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{N(i,j,k)} \leftrightarrow [SEM_i \text{ with relation } R \text{ to } SEM_j]_{(i,j,k)} \rangle$

ساخت مفهومی ↔ ساخت‌واژی-نحوی ↔ ساخت واجی (بوی و اودرینگ، ۲۰۱۵: ۲۷۳)

1. lexeme-based morphology
2. non-morpheme-based models
3. M. Aronoff
4. S. R. Anderson
5. Phonological form
6. morphosyntactic features
7. PHONO(logical)
8. SYNTAC(tic)
9. SEM(antic)

۱۰. «وانحوم» عبارتی ابداعی از ادغام کلمه‌های «واجی، نحوی، معنایی» است که نگارندگان آن را با هدف نشان‌دادن پیوستگی هر سه مقوله در تحلیل ساختنی پیشنهاد کرده‌اند.

11. lexical unit
12. unified
13. neologism
14. inductive
15. prosodic
16. onset
17. nucleus
18. coda
19. foot

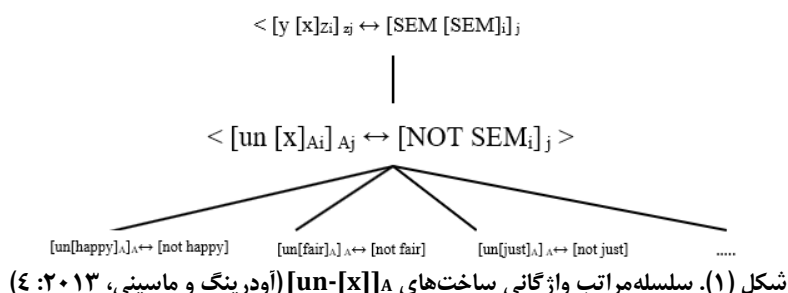
در توضیح بخش صوری بایست یادآور شد که علامت‌های X و Y در هر دو بخش واجی و نحوی طرح‌واره بالا نماینده توالی‌های واجی قراردادی هستند و نمایه‌های i, j, k نیز برای نشان دادن هم‌نمایی مقوله واژگانی ساخت صوری با بازنمایی معنایی است. در سمت راست طرح‌واره نیز متغیر قراردادی «R» نشان‌دهنده رابطه معنایی میان سازه‌های معنامند مشارکت‌کننده در ساخت یا همان «SEM» است که در مجموع نشان می‌دهد هر طرح‌واره دارای بازنمایی دوگانه صورت-معنا و چگونگی برهم‌کنش این دو بر همدیگر است (بوی و آودرینگ، ۲۰۱۷: ۳۷۹).

به عبارت دیگر، انتزاع پیکربندی صورت‌های موجود و تفسیر معنای ساخت‌های مرکب و اصطلاحات ساختی برانگیخته، حاصل نگاه سلسله‌مراتبی به واژگان ذهنی در زبان است (بوی، ۲۰۱۰: ۱۰۷). از این رو، با علم به این موضوع می‌توان گفت که زبان‌آموز پس از مواجه با الگوهای تکرارشونده صوری و معنایی و قیاس آن‌ها با نمونه‌شدگی‌های موجود در واژگان ذهنی خود، دست به انتزاع طرح‌واره‌های نیمه‌تخصیص یافته^۱ می‌زند. برای نمونه، وی پس از مواجه با مجموعه صفتهای مرکب (a) unfair (b) unhappy در زبان انگلیسی و بهره‌گیری از شباهت‌های معنایی و ساختاری موجود بین آن‌ها، طرح‌واره شماره (۲) را با توضیحاتی که در زیر آن آمده است، انتزاع خواهد کرد.

جدول (۲). تفسیر طرح‌واره ساختی صفتهای مرکب منفی با آغاز $un-$ در زبان انگلیسی (آودرینگ و ماسینی، ۲۰۱۳: ۳)

$\langle [un [x]_{Ai}]_{Aj} \leftrightarrow [NOT SEM]_i \rangle$							
un	[x]	Ai	Aj	$\leftrightarrow$	NOT	SEM _i	j
پیشوند - un تکرار وابسته صفتی ساز	متغیر X صورت واجی پایه صفتی	طبقه واژگانی درونداد واجی X (صفت) با نمایه i	طبقه واژگانی ساخت پرونداد (صفت) با نمایه j	نماد رابطه نظام‌مند میان صورت و معنا	عملگر معنایی منفی ساز	معنای پایه صفتی هم‌نمایه با Ai	معنای کلی ساخت هم‌نمایه با Aj

با این توصیف، می‌توان برای طرح‌واره‌های ساختی به کارکرد دوگانه^۲ به این ترتیب قائل بود که این طرح‌واره‌ها با وجود حاکمیت بر نمونه‌شدگی‌هایی با مشابهت ساختاری، می‌توانند به مثابه دستورالعمل خلق واژه‌های جدید و پیش‌بینی ساخت‌های بالقوه نیز به کار روند.

۳- تحلیل داده‌ها

یکی از مهم‌ترین مبانی تحلیل در هر پژوهش، سنجای است که برای دسته‌بندی داده‌ها استفاده می‌شود. با توجه به تحلیل ترکیب‌های اسمی درون مرکز ابتدا طبقه واژگانی سازه‌های مشارکت‌کننده در ساخت ذیل سه گروه ترکیب‌های «اسم-اسم»، «اسم-صفت» و «صفت-اسم» دسته‌بندی شدند. توضیح اینکه الگوی پیش‌نمونه‌ای ترکیب «اسم-اسم» دارای نمونه‌شدگی‌هایی

1. semi-specified
2. double role

از نوع هسته‌آغاز و هسته‌پایان و دوسویه^۱ است؛ حال آنکه ترکیب‌های درون‌مرکز اسم-صفت و صفت-اسم به فراخور جایگاه جزء اسمی، صرفاً از نوع هسته‌آغاز و هسته‌پایان هستند. بوی (۲۰۱۱) در اهمیت تعیین جایگاه هسته در ساخت، از آن با عنوان پارامتر زبانی^۲ یاد می‌کند که در زبان‌های مختلف سبب تنوع در هسته‌مندی واژه‌های مرکب می‌شود و چگونگی ترسیم طرح‌واره برای این دست ساخت‌ها نیز تحت‌تأثیر آن قرار دارد. برای مثال، طرح‌واره (۲) بر تمام ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز صادق است و بازنمایی آن به این صورت است:

2. $[[X]_i [Y]_j]_{Xk} \leftrightarrow [SEM_i \text{ with relation } R \text{ to } SEM_j]_k$ (بوی، ۲۰۱۳: ۳۲۲)

در اینجا مشاهده می‌شود که کل ساخت تحت حاکمیت سازه‌سمت چپ یا X قرار دارد. به این علت، با تعمیم این قاعده به کل طبقه نحوی اسم‌های مرکب با سازه‌سمت چپ یا جزء مشارکت‌کننده‌آغازین ترکیب (X) هم‌نماید است. بنابراین، اگر X نماینده طبقه N یا اسم باشد، کل ساخت نیز یک N خواهد بود. حال آنکه اگر به لحاظ معنایی نیز در همه نمونه‌شدگی‌ها جزء آغازین ساخت با برون‌داد ترکیب دارای رابطه هم‌شمولی باشد، می‌توانیم ترکیب‌های زبان موردبررسی را درون‌مرکز هسته‌آغاز معرفی کنیم. در مقابل، اگر در همه ترکیب‌های درون‌مرکز مشخصه‌های صوری و معنایی ساخت، تحت حاکمیت سازه‌پایانی (Y) قرار بگیرد، اصطلاحاً از آن با عنوان مرکب هسته‌پایان نام خواهیم برد. برای تبیین الگوهای ساخت‌واژی هسته‌پایان، طرح‌واره (۳) پیشنهاد می‌شود:

3. $[[X]_i [Y]_j]_{Yk} \leftrightarrow [SEM_j \text{ with relation } R \text{ to } SEM_i]_k$ (بوی، ۲۰۱۳: ۳۲۶)

گروه سوم ترکیب‌ها براساس جایگاه هسته، ترکیب‌هایی دوسویه (متوازن) هستند که کاگامای^۳ (۲۰۱۰) از آن‌ها با عنوان ساخت‌های دوهسته‌ای یا ترکیب‌های هم‌پایه نام می‌برد. وی در توضیح این گروه، از واژه *producer-director* (تهیه‌کننده-کارگردان) در زبان انگلیسی مثال می‌آورد که در آن هر دو کلمه به یک ماهیت مشترک و به شخصی اشاره دارد که در یک پروژه سینمایی هم *producer* «تهیه‌کننده» و هم *director* یا «کارگردان» اثر باشد. بنابراین، طرح‌واره زیر را می‌توان برای این گروه واژگانی ترسیم کرد:

4. $[X_i Y_j]_k \leftrightarrow [[SEM]_{ij} \text{ with an EQUIPOLLENT relation between } [SEM]_i \text{ and } [SEM]_j]_k$ (یافته‌های پژوهش)

از این رو، طبقه‌بندی اولیه ترکیب‌های موردبررسی مقاله مبتنی بر جایگاه هسته است؛ به این ترتیب، باتوجه به فراوانی داده‌های هر گروه در پایگاه داده‌های بررسی شده، ابتدا ترکیب‌های اسمی هسته‌پایان سپس ترکیب‌های هسته‌آغاز و درنهایت، ساخت‌هایی با هسته دوسویه (متوازن) بررسی خواهند شد. البته به سبب محدودیت در متن، به روابط معنایی و طرح‌واره‌هایی با نمونه‌شدگی کمتر از یک درصد (با بسامد پنج مورد و کمتر) اشاره نخواهد شد.

۳-۱ ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌پایان

ترکیب‌های درون‌مرکز هسته‌پایان از مجموع ۵۵۹ مورد، ۳۱۵ مورد (بیش از ۵۶ درصد از کل) یعنی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. در پیکربندی این ترکیب‌ها دو زیرطبقه اسم-اسم و اسم-صفت شرکت دارند که در ادامه به تحلیل آن‌ها می‌پردازیم.

۳-۱-۱ ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌پایان [اسم-اسم]

همان‌گونه که گفته شد، جایگاه هسته بر چگونگی ترسیم طرح‌واره معنایی موضوع و نمایه اجزاء تأثیر مستقیم دارد؛ به این ترتیب که در توصیف معنایی جزء هسته با نمایه Z در ابتدا قرار می‌گیرد؛ پس از آن، رابطه معنایی سپس سازه دیگر ساخت معرفی می‌شود. با این توضیح، طرح‌واره (۵) را می‌توان طرح‌واره میانی این الگو در نظر گرفت.

5. $[[X]_{N_i} [Y]_{N_j}]_{N_j} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with a relation } R \text{ to } [SEM]_{i_j}]$ (یافته‌های پژوهش)

ترکیب‌های اسمی $[N-N]_N$ از نوع هسته‌پایان به لحاظ فراوانی روابط معنایی درمیان سازه‌های مشارکت‌کننده در ساخت از

1. coordinate
2. language parameter
3. T. Kageyama

تنوع بالایی برخوردار هستند. نمونه‌هایی از این نوع ترکیب‌ها را می‌توانید در جدول‌های (۳) تا (۱۱) مشاهده کنید. البته پیش از پرداختن به تحلیل داده‌ها گفتنی است که واژه میانجی [-a-] موجود در برخی از ترکیب‌ها با عنوان [-LNK-] یا جزء پیوندی در ستون برابر نهاد سازه‌های مشارکت‌کننده نام برده می‌شود. درباره ماهیت و چیستی آن در بخش نتیجه‌گیری توضیح بیشتری داده می‌شود.

(الف) گروه نخست از ترکیب‌های [N-N]_N هسته‌پایان با رابطه معنایی «دارای/درب‌گیرنده و ویژگی» میان هسته و توصیف‌گر با ۶۰ مورد از کل ۳۱۵ نمونه‌شدگی‌ها، بیشترین فراوانی را داشت. در جدول (۳) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

1. [[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} ↔ [[SEM]_j with a relation ATTRIBUTE-HOLDER to [SEM]_i]_j

- a) am dū ga-kotr.a zor dʒwan.n
these two cow-pigeon.INDF very beautiful.are.
these two pigeons are very beautiful.

این دو کبوتر بسیار زیبا هستند.

جدول (۳). نمونه‌شدگی‌های [N-N]_N هسته‌پایان با رابطه معنایی «دارای/درب‌گیرنده و ویژگی»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۱۴۰)	نوعی کبوتر بزرگ	cow-pigeon	ga-kotr
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۹۹)	ملخ درشت سبزرنگ	lion.LNK-grasshopper	ʃɛr.a-koʎa
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۱۵۶)	بچه‌مار	cub.LNK-snake	tol.a-mar
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۸)	زن خوش‌خو	sugar.LNK-woman	ʃakr.a-ʒɛn
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۸۲۰)	خواب مختصر، چرت کوتاه	bottom.LNK-sleep	qɒ.a-χaw

(ب) گروه دوم ترکیب‌های [N-N]_N هسته‌پایان با رابطه معنایی «مکان» میان هسته و توصیف‌گر است که تعداد نمونه‌ها در این گروه ۴۶ مورد بود. در این گروه، هسته «مکان» می‌است که توصیف‌گر در آن قرار دارد. در جدول (۴) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

2. [[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} ↔ [[SEM]_j with a relation LOCATION to [SEM]_i]_j

- b) hīwa sə gɫ-andʒan.i paɪa kərd
PN three clay-mine.INDF find did.
Hiwa found three clay mines.

هیوا سه معدن خاک‌رس را پیدا کرد.

جدول (۴). نمونه‌شدگی‌های [N-N]_N هسته‌پایان با رابطه معنایی «مکان»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۷۴)	محل تجمع دزدان	thief.LNK-palace	dz.a-kuʎka
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۳۵۴)	معدن خاک‌رس	clay-mine	gɫ-andʒan
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۹۹)	شالیزار	paddy.LNK-field	tʃaʎtuk.a-dʒar
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۸)	محل استراحت اشتران	camel-pen	wɛʃɛr-muʎ
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۱۵۶)	بیمارستان	Treatment-ouse	timar-χana
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۴۴۸)	لانه کبوتر	pigeon-house	kotr-χan

(ج) گروه سوم ترکیب‌های [N-N]_N هسته‌پایان با رابطه معنایی «مورد استفاده/برای، به منظور» میان هسته و توصیف‌گر، در ۳۶ مورد تشخیص داده شد. در جدول (۵) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

3. [[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} ↔ [[SEM]_j USED FOR/ PURPOSE [SEM]_i]_j

- c) am pa-mora la taʎa.s.
this foot-bead from gold.is
this anklet is of gold.

این پامپره از جنس طلا است.

جدول (۵). نمونه‌شدگی‌های [N-N]_N هسته‌پایان با رابطه معنایی «مورد استفاده/برای، به منظور»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۱۰۲)	پامپره	foot-bead	pa-mora
زبان محاوره	توشه‌دان	bread-bundle	nan-dʒanta
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۹۲)	چراغ شکار در شب	Night-ight	ʃaw-tʃra
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۷۸۹)	چوب مارگیری	Snake-ood	mar-tʃew
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۱۹)	سنگی که بر آن نماز خوانند	stone.LNK-noʎʒ	bard.a-noʎʒ

د) گروه چهارم ترکیب‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «جزء-کل» میان هسته و توصیفگر در ۱۵ مورد تشخیص داده شد. در جدول (۶) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

4. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with relation PART-WHOLE to } [SEM]_{i}]_j$

d) saman dū kilō pambī-dank.i la dōkan.ka sand.
PN two kilo cottonseed.DFN from store.DFN buy. PST.

Saman bought two kilos of cotton – seed from store

سامان از آن مغازه دو کیلو پنبه‌دانه خرید.

جدول (۶). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «جزء-کل»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۳۳۳)	مژه	Eye-hair	dī-kołk
محاوره	کاسه زانو، کشکک	cap-knee	kław-ʔaʒnū
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۱۲۴)	پنبه‌دانه	Cotton-seed	pambī- dank
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۷۱)	برگه زردآلو خشک‌شده	Apricot-slice	ʃtana- kot

ه) گروه پنجم از ترکیب‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «زمانی» میان هسته و توصیفگر در ۱۵ ترکیب اسمی شناسایی شد. در این گروه هسته بیان‌کننده زمان یا قدمت توصیفگر است. در جدول (۷) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

5. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with relation TEMPORAL to } [SEM]_{i}]_j$

e) mama hama Par-gwer.aka.i froʃt ba dū mālōn.
uncle PN last year calf.DFN sell.PST to two million.

uncle Hama sold the last year-calf for two millions.

دایی محمد گوساله یک‌ساله (پارسالی) را به دو میلیون فروخت.

جدول (۷). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «زمانی»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۹۷)	گوساله یک‌ساله	last year-calf	Par-gwer
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۹۳)	شخمی که در شب زده شده	night-plow	ʃaw-keʃ
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۹۴)	نماز شب	night-prayer	ʃaw-noeʒ
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۳۵۱)	تب روزانه	fever-day	rōʒ-ta
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۲۳۷۲)	نوعروس	new-young	taza-law

و) گروه ششم از ترکیب‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «با همراهی/دربردارنده» میان هسته و توصیفگر در ۱۰ ترکیب اسمی شناسایی شد. در این گروه توصیفگر بیان‌کننده هستاری است که در کثرت هسته شرکت دارد. در جدول (۸) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

6. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with relation ACCOMPANIMENT/ INVOLVING } [SEM]_{i}]_j$

f) era Kū- mał.i mamōsta.kan. a.
here group- house.INDF teacher.PLU is.

it is the teachers' housing complex.

اینجا مجتمع مسکونی استادان است.

جدول (۸). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «با همراهی/دربردارنده»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
زبان محاوره	مجتمع مسکونی	group-house	Kū-mał
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۹۴)	تعاونی درو (درو به صورت جمعی)	assemblage.a-harvest	Gal-a.draw
زبان محاوره	مجموعه شعر	group.a-poem	kōmał.a-ʃtər
زبان محاوره	مجموعه داستان	group.a-story	kōmał.a-tʃīrok
زبان محاوره	زنجیره سخنرانی	chain.a-speech	zendʒīr.a-wtar

ز) گروه هفتم از ترکیب‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «عدد» میان هسته و توصیفگر در ۸ ترکیب اسمی شناسایی شد. در این گروه توصیفگر بیان‌کننده شمار واژه هسته است. در جدول (۹) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

7. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with relation NUMBER to } [SEM]_{i,j}]$

- g) aw tʃwar-rī.a nəwɪ qandɪ.a.
that four-road.INDF name.3SG. PN.is.
that crossroads name is Qandil.

اسم آن چهارراه قندیل است.

جدول (۹). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «عدد»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۱۳۷)	نماز یومیه	five-time	pəndʒ-waqta
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۹۷۲)	هزارلایی سیرابی	seven-layer	hazar-ʔu
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۹۷۲)	هزارپا	thosands-foot	hazar-pə
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۲۰۹)	چهارگوش	four-angle	tʃwar-sutʃ
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۲۰۹)	چهارراه	four-road	tʃwar-rī

ح) گروه هشتم و آخر از ترکیب‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «جنسیت» میان هسته و توصیفگر در هشت ترکیب اسمی شناسایی شد. در این گروه توصیفگر بیان‌کننده جنس زیستی واژه هسته است. در جدول (۱۰) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

8. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with relation GENDER } [SEM]_{i,j}]$

- h) Saman dʊtʃaw la raw ma-kaw.ki grt
Saman last night in hunting female – partridge.INDF catchPST.
Saman caught a female – partridge in last night hunt.

سامان دیشب در شکار یک کبک ماده را صید کرد.

جدول (۱۰). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «جنسیت»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۱۶۷۲)	مادینه دیو، عفریته	female.LNK-bogy	daʔ.a-dəw
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۷۹۳)	الاغ ماده	female-donkey	ma-kar
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۸۹۳)	کبک نر	male.LNK-partridge	ner-a.kaw
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۷۹۳)	کبک ماده	female-prtridge	ma-kaw
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۳۲۵)	سگ ماده	female-dog	daʔ.a- sag

۳-۱-۲ ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌پایان [صفت-اسم] اسم

باتوجه به الگوی حاکم بر این ترکیب‌ها جزء اسمی یعنی N در جایگاه پایانی و در نقش هسته صوری و هسته معنایی ساخت ظاهر می‌شود. به عبارت دیگر، سازه اسمی با معنای کل ساخت، رابطه شمولیت دارد و مقوله واژگانی این جزء به صورتی که در طرح‌واره (۶) می‌توان مشاهده کرد به واژه برونداد تراوش پیدا کرده است.

6. $[[X]_{Adj-i} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with a relation R to } [SEM]_{i,j}]$ (یافته‌های پژوهش)

ترکیب‌های اسمی هسته‌پایان با الگوی واژگانی ترکیب‌های $[Adj-N]_N$ به سبب ماهیت توضیحی که صفت ذاتاً از آن برخوردار است در مقام توصیفگر ساخت ظاهر می‌شود. رابطه معنایی میان این جزء و هسته از نوع «دارای/درب‌گیرنده ویژگی» و بسامد آن ۸۲ مورد است. در جدول (۱۱) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

9. $[[X]_{Adj-i} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j \text{ with relation ATTRIBUTE-HOLDER to } [SEM]_{i,j}]$

- i) la am nawtʃa tʃwar kwir.a- də hara.
in this zone four blind.a- village is.
there are four vacant villages in this zone.

در این منطقه چهار روستای متروک وجود دارد.

جدول (۱۱). نمونه‌شدگی‌های $[Adj-N]_N$ هسته‌پایان با رابطه معنایی «دارای/درب‌گیرنده ویژگی»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۶۴۷)	ده متروک، کوره‌ده	blind.LNK-village	kwir.a-də
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۶۴۲)	نوعی درخت بید کوتاه‌قد	short-willow	koʔ.a-bi
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۸۷۵)	نومسلمان	new-muslim	nʊ-mʊsəlman
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۲۰۳)	دود غلیظ	thick.LNK- moke	tʃr.a-dʊkaʔ
(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۲۳۵)	منطقه مخروبه خالی از سکنه	ruin.LNK-land	χapur.a-wəʔat

۳-۲ ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز

ساخت‌های این گروه به‌واسطه جایگاه قرارگیری جزء هسته در رده دوم فراوانی قرار دارد. این گروه با دارا بودن ۱۳۰ مورد از مجموع ۵۵۹ نمونه‌شدگی بیش از ۲۴ درصد از کل ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز در کردی سورانی را به خود اختصاص می‌دهد. گروه ترکیب‌های هسته‌آغازین نیز از دو الگوی مختلف به قرار زیر برخوردار است:

۱. گروه اول از سازه‌های اسم-اسم / [N-N]_N تشکیل شده است؛
۲. گروه دوم صفت-اسم / [N-ADJ]_N هستند که شرح هرکدام در دو زیربخش بعدی آمده است.

۳-۲-۱ ترکیب‌های درون‌مرکز هسته‌آغاز [اسم-اسم]_{اسم}

همان‌گونه که از عنوان این گروه برمی‌آید ترکیب‌های اسمی هسته‌آغاز به ساخت‌هایی اطلاق می‌شود که سازه اسمی به‌لحاظ صوری در آغاز ترکیب قرار می‌گیرد؛ درعین‌حال، هسته معنایی ساخت نیز محسوب می‌شود.

7. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with a relation } R \text{ to } [SEM]_{j}]_i$ (یافته‌های پژوهش)

نکته دیگر اینکه روابط معنایی موجود در این طبقه طیف گسترده‌ای را دربرمی‌گیرند؛ به این معنی که به‌جای **R** در طرح‌واره میانی (۷) شش رابطه معنایی ممکن میان هسته و توصیفگر پیش‌بینی‌پذیر است.

الف) گروه نخست از ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز 31 [N-N]_N مورد از مجموع ۱۳۰ ترکیب در این الگو را به خود اختصاص داده است. در این گروه هسته به‌واسطه رابطه معنایی «دارای/درب‌گیرنده و ویژگی» با توصیفگر پیوند می‌یابد. در جدول (۱۲) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

10. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation ATTRIBUTE-HOLDER to } [SEM]_{j}]_i$

- g) ba tʃaʁə klk-a.nma.ɪ ʁomm bɾi.
with knif finger-index myself cut.PST.
I cut my index finger with knif.

با چاقو انگشت خودم را بریدم.

جدول (۱۲). نمونه‌شدگی‌های [N-N]_N هسته‌آغاز با رابطه معنایی «دارای/درب‌گیرنده و ویژگی»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۳۹۰)	خار آهنی	thorn.LNK- iron	dʔk.a-aʔsɲ
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۲۰)	انگشت اشاره	finger- index	klk-a.nma
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۱۳)	کرم ابریشم	worm.LNK- silk	kɾm-ɪ.ʔawɾɛʃm
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۵۶۹)	آستین بلند	sleve.LNK- PROP	qotʃk-a.sʊɾamɪ
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۸۰۶)	مرغ لاری	hen.LNK- damascus	mɾɛʃk.a-ʃamɪ

ب) گروه دوم از ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز [N-N]_N با رابطه معنایی «هدف و منظور» میان هسته و توصیفگر در ۲۶ مورد از ترکیب‌های اسمی این گروه شناسایی شدند. در این گروه از ساخت‌ها، توصیفگر برای بهره‌مندی هستار درج‌شده در پایانه ساخت یا به‌عبارتی، همان جزء هسته به کار گرفته می‌شود. در جدول (۱۳) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

11. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation PURPOSE/ FOR } [SEM]_{j}]_i$

- k) dʊika ɡɫ.a- sar.m sand.
yesterday soil.LNK- head.I buy.PST
I bought hair-wash mud yesterday.

دیروز گل سرشوی خریدم.

جدول (۱۳). نمونه‌شدگی‌های [N-N]_N هسته‌آغاز با رابطه معنایی «هدف و منظور»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۹۹)	گل سرشویه	soil.LNK-head	ɟɫ.a-sar
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۹۹)	خاکی که در شیرسازی به کار آید	soil.LNK-grape syrup	ɟɫ.a.doʃaw
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۲۶)	سنگ اجاق‌دان	stone-fire	kotʃk-ʔʊɾ
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۸۵۸)	غذایی که برای عروس می‌فرستند	bread.LNK-bride	nan-a.wawɪ
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۸۷۷)	نماز باران	prayer.LNK- rain	noɾɔ.a-barana

ج) گروه سوم از ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز [N-N]_N با رابطه معنایی «ساخت» میان هسته و توصیفگر در ۱۹ مورد

از ترکیب‌های اسمی این گروه شناسایی شدند. به این ترتیب که در این ترکیب‌ها جزء هسته از توصیفگر ساخته شده است. در جدول (۱۴) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

12. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation MATERIAL to } [SEM]_{j}]_i$

- l) aw bəʔ.a-dar.aka bəra bu.m.
that shovel.LNK- wood.DFN bring. for.me.
bring me that wooden shovel.

آن بیل چوبی را برایم بیاور.

جدول (۱۴). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌آغاز با رابطه معنایی «ساخت»

ساخت مرکب	برابرنهاد مشارکین در ساخت	معادل فارسی	منبع
bəʔ.a-dar	shovel.LNK-wood	بیل چوبی، پارو	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۹۳)
bək.a-fuʃa	dull.LNK-glass	عروسک ساخته‌شده از شیشه	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۶۴)
nan-ganm	bread-wheat	نان گندم	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۸۵۸)
kław-zar	hat-gold	کلاه ساخته‌شده از طلا	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۶۱۹)
fər.a-darm	sword.LNK-wood	شمشیر چوب	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۹۸)

د) گروه چهارم از ترکیب‌های اسمی درون مرکز هسته‌آغاز $[N-N]_N$ با رابطه معنایی «مکانی» میان هسته و توصیفگر در ۱۲ مورد از ترکیب‌های اسمی این گروه شناسایی شد. در این گروه از ساخت‌ها، هسته مکانی است که توصیفگر در آن موجودیت می‌یابد. در جدول (۱۵) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

13. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation LOCATION to } [SEM]_{j}]_i$

- m) fʊen-a.za.kal əwa zor sar-sawz.a
place.LNK- birth.DFN your very head-green.is.
your provenance is very prosperous.

زادگاه شما بسیار سرسبز است.

جدول (۱۵). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌آغاز با رابطه معنایی «مکانی»

ساخت مرکب	برابرنهاد مشارکین در ساخت	معادل فارسی	منبع
dʒə-ɣaw	place-sleep	خوابگاه	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۱۹۱)
hamar-ʔaw	Warehouse-water	آب‌انبار	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۱۰۰۳)
maʔ-a.haŋ	house.LNK-bee	کندوی عسل	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۷۹۶)
far-a.məɾu	city.LNK-ant	لانه مورچه‌ها	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۶۴)
fʊen-a.za	place.LNK-birth	زادگاه	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۴۸۰)

ه) گروه پنجم از ترکیب‌های اسمی درون مرکز هسته‌آغاز $[N-N]_N$ با رابطه معنایی «جزء-کل» میان هسته و توصیفگر در ۱۲ مورد از ترکیب‌های اسمی این گروه شناسایی شد. در این گروه از ساخت‌ها هسته مکانی است که توصیفگر در آن موجودیت می‌یابد. در جدول (۱۶) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

14. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation PART-WHOLE to } [SEM]_{j}]_i$

- n) am bard-a.ʔŋgostila zor banɾ.a
this stone.LNK -ring very valuable.is
this gemstone is very valuable.

این نگین انگشتری بسیار قیمتی است.

جدول (۱۶). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌آغاز با رابطه معنایی «جزء-کل»

ساخت مرکب	برابرنهاد مشارکین در ساخت	معادل فارسی	منبع
bard-a.ʔŋgostila	stone.LNK-ring	نگین انگشتری	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۷۳)
barg-a.mɾw	leaf.LNK-grapevine	برگ مو	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۷۶)
har-ʔasiaw	stone-mild	سنگ آسیاب	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۹۲۸)
kasa-ʔaʒnu	crockery-kneel	کاسه زانو	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۶۰۰)
tʃal-i.tʃana	hole.LNK-chain	چاه زرخدان	(شرفکندی، ۱۳۶۹: ۱۹۸)

و) گروه ششم از ترکیب‌های اسمی درون مرکز هسته‌آغاز $[N-N]_N$ با رابطه معنایی «به‌وسیله» میان هسته و توصیفگر در شش مورد از ترکیب‌های اسمی این گروه شناسایی شد. در این گروه از ساخت‌ها هسته مکانی است که توصیفگر در آن موجودیت

می‌یابد. در جدول (۱۷) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

15. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation BY MEANS OF } [SEM]_j]_i$
 o) amro sə həlatı faɾ.a-tfaɾo la nosıngai polis tamar kra.
 today three case.INDF fighting.LNK- knife in office Police record did.
 there are three recorded case of knife-fight in police office today. امروز سه مورد چاقو کشی در اداره پلیس ثبت شد.

جدول (۱۷). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ هسته‌آغاز با رابطه معنایی «به‌وسیله»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۴)	جنگ با لگد	fighting.LNK-kick	faɾ.a-faq
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۴)	جنگ با چاقو	fighting.LNK-knife	faɾ.a-tfaɾo
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۴)	جنگ با توپخانه	fighting.LNK- cannon	faɾ.a-təp
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۴)	بازی/جنگ با گلوله برفی	fighting.LNK-snowball	faɾ.a-təpaɾa
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۴۸۴)	مشاجره با دشنام	fighting.LNK-coarse	faɾ.a-dzənrw

۳-۲-۲ ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز [اسم-صفت] اسم

ترکیب‌های اسمی هسته‌آغاز با الگوی واژگانی ترکیب‌های $[N-Adj]_N$ ، بنابه ماهیت جزء صفتی مشارکت‌کننده در ساخت از رابطه «دارای/دربرگیرنده ویژگی» میان هسته و توصیفگر بهره می‌برند؛ تمام ۸۲ نمونه‌شدگی بازشناسی شده در این الگو از این ویژگی برخوردار هستند. در جدول (۱۸) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

16. $[[X]_{Ni} [Y]_{Adj-j}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i \text{ with relation ATTRIBUTE- HOLDER to } [SEM]_j]_i$
 p) la tʃla.kan hazar.an kas ba darda-barika mərdən.
 in forty.DFN thousand.PL person with pain.LNK- narrow die.PST.
 thousands of people died from Tuberculosis in forties. در دههٔ چهل هزاران نفر بر اثر ابتلا به سل درگذشتند.

جدول (۱۸). نمونه‌شدگی‌های $[N-Adj]_N$ هسته‌آغاز با رابطه معنایی «دارای/دربرگیرنده ویژگی»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۱۴۴۳)	بیماری سل	pain.LNK-narrow	dard-a.barika
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۲۰)	انگشت (بزرگ) شست	finger.LNK-big	klk-a.kaɾa
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۱۷۹)	سقر تلخ	chewing gum-bitter	dzatʃka- taɾa
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۱۳)	کرم خاکی	worm.LNK-red	krm-a.sura
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۶۰۹)	گرهٔ وحشی	cat.LNK-mountain	ktk.a- kefila

۳-۳ ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز با هستهٔ دوسویه [اسم-اسم] اسم

ترکیب‌های اسمی این گروه ضمن پیروی از الگوی واژگانی با ترکیب $[N-N]_N$ بیانگر هم‌پایگی^۱ میان سازه‌های مشارکت‌کننده در ساخت به‌لحاظ صوری و معنایی هستند. همهٔ ترکیب‌های بازشناسی شده در این گروه صرفاً از یک طرح‌واره تبعیت می‌کنند؛ به‌این‌علت، SEM آغازین در بازنمایی معنایی ساخت با هر دو سازهٔ مشارکت‌کننده هم‌نمایه است. رابطه معنایی میان این اجزاء نیز از نوع «رابطهٔ متوازن/همسان» است و ۲۹ نمونه‌شدگی را شامل می‌شود. در جدول (۱۹) می‌توانید نمونه‌هایی از این نوع ترکیب را مشاهده کنید.

17. $[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nk} \leftrightarrow [[SEM]_{ij} \text{ with an EQUIPOLLENT relation between } [SEM]_i \text{ and } [SEM]_j]_k$
 q) dzl.ə- barg.ɪ taza dzwan.a.
 dress.ə- clothes. DFN new beautiful.are.
 new clothes are beautiful. لباس‌های نو زیبا هستند.

جدول (۱۹). نمونه‌شدگی‌های $[N-N]_N$ با هستهٔ دوسویه و با رابطه معنایی «رابطهٔ متوازن/همسان»

منبع	معادل فارسی	برابرنهاد مشارکین در ساخت	ساخت مرکب
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۱۸۳)	برگ و لباس	dress.LNK-clothes	dzl.ə-barg
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۲۰۳)	صورت و سیما	fave.LNK-eye	tʃr.ə- tʃaw
(مردوخ روحانی، ۱۳۹۲: ۱۹۷۷)	گرد و خاک	dust.LNK-soil	toz.ə- ɣət
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۲۰۶)	خس و خاشاک	brushwood.LNK-wood	tʃl.ə- tʃəw
(شرف‌کندی، ۱۳۶۹: ۳۹۱)	زمین زراعتی	ground.LNK-farm	zawɪ.ə- zar

۴- بحث و نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین اهداف این پژوهش تلاش برای دستیابی به توصیفی جامع از مشخصه‌های صوری و معنایی حاکم بر فرایند ساخت‌واژی ترکیب در کردی سورانی بود. در این مرحله مشخص شد که ترکیب‌های اسمی درون‌مرکز کردی سورانی از یک طرح‌واره اصلی، سه طرح‌واره میانی و پنج ریزطرح‌واره منشعب می‌شوند که تنوع موجود را می‌توان حاصل آزادی جایگاه هسته در این ساخت‌ها برشمرد. برخلاف زبان‌هایی مانند آلمانی که تنها دارای ترکیب‌های هسته‌آغاز و برخی زبان‌های رومانیایی مانند اسپانیولی که صرفاً دارای ترکیب هسته‌پایان هستند، هسته ساخت مرکب در کردی سورانی از هر دو امکان بهره می‌برد. رابطه میان جزء هسته و توصیفگر در کردی سورانی مبین رابطه نظام‌مند میان این دو و تحت تأثیر عواملی چون طبقه واژگانی اجزای مشارکت‌کننده در ساخت و جایگاه هسته است. حال با توجه به فراوانی نمونه‌شدگی‌ها به تناسب جایگاه هسته، به نظر می‌رسد کردی سورانی بیشتر به بهره‌گیری از ترکیب‌های هسته‌پایان متمایل است؛ به این ترتیب، کلان‌طرح‌واره، طرح‌واره‌های میانی و ریزطرح‌واره‌های متأثر از این مشخصه‌ها به شرح زیر است:

جدول (۲۰). سلسله‌مراتب واژگانی در ترکیب‌های اسمی کردی سورانی (یافته‌های پژوهش)

کلان‌طرح‌واره		
containing relation R between $[X]_i$ and $[Y]_j$ in $[[SEM]_{(t,j)}]$		
طرح‌واره‌های میانی		
ترکیب اسمی درون‌مرکز هسته‌آغاز	ترکیب اسمی درون‌مرکز هسته‌پایان	ترکیب اسمی درون‌مرکز با هسته متوازن
$[[X]_{Ai} [Y]_{Bj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i]$ with a relation R to $[[SEM]_{(t,j)}]$	$[[X]_{Ai} [Y]_{Bj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j]$ with a relation R to $[[SEM]_{(t,j)}]$	$[[X]_{Ai} [Y]_{Aj}]_{Nij} \leftrightarrow [[SEM]_{ij}]$ with an equipollent relation between $[X]$ and $[Y]_{ij}$
ریزطرح‌واره‌ها		
$[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i]$ with a relation R to $[[SEM]_{(t,j)}]$	$[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j]$ with a relation R to $[[SEM]_{(t,j)}]$	$[[X]_{Ni} [Y]_{Nj}]_{Nij} \leftrightarrow [[SEM]_{ij}]$ with an equipollent relation between $[X]$ and $[Y]_{ij}$
$[[X]_{Ni} [Y]_{ADJ-i}]_{Ni} \leftrightarrow [[SEM]_i]$ with a relation R to $[[SEM]_{(t,j)}]$	$[[X]_{ADJ-i} [Y]_{Nj}]_{Nj} \leftrightarrow [[SEM]_j]$ with a relation R to $[[SEM]_{(t,j)}]$	

نکته جالب توجه دیگر محدودیت‌گزینی در انتخاب مقوله واژگانی کلماتی است که در پیکربندی این ساخت‌ها مشاهده می‌شود؛ چنان‌که صرفاً ترکیب‌های اسم-اسم، صفت-اسم و اسم-صفت است که می‌توانند به خلق ساخت درون‌مرکز منجر شوند. البته حضور اسم به‌مثابه یکی از الزامات ساختی که بتوان طبقه اسمی ترکیب را حاصل تراوش مقوله واژگانی به کل ساخت به حساب آورد، تبیین‌شدنی است. بنابراین جای‌گشت‌های قابل‌پیش‌بینی برای ترکیبی دو عضوی که یکی از سازه‌های آن از طبقه اسم باشد به مواردی محدود است که در جدول (۲۱) آمده است. توالی دو صفت نیز به سبب نقض این اصل و ساخته‌نشدن ترکیب اسمی درون‌مرکز به صورت ستاره‌دار (نادستوری) آمده است.

جدول (۲۱). الگوهای قابل‌پیش‌بینی ساخت مرکب اسمی در کردی سورانی (یافته‌های پژوهش)

سازه آغازین	سازه پایانی	الگوی قابل‌پیش‌بینی ساخت مرکب اسمی
N	N	N-N N-Adj Adj-N
Adj	Adj	*Adj - Adj

در تحلیل داده‌ها با توالی‌های دیگری مانند ساخت‌های $[Prep-N]_N$, $[N-V]_N$, $[Adj-V]_N$, $[Adj-Adj]_N$ در زبان کردی مواجه شدیم که به خلق ترکیب‌هایی اسمی منجر می‌شوند؛ اما از آنجاکه برون‌داد این ساخت‌های صرفی از طبقه اسم‌های برون‌مرکز بودند از تحلیل کنار گذاشته شدند.

نکته درخور توجه دیگری که در داده‌ها مشاهده شد، حضور واکه /a/ میان اجزای مشارکت‌کننده در برخی از ساخت‌های مرکب اسمی است. یمبروویچ^۱ و کهنمویی‌پور (۲۰۲۳) از این واکه با عنوان جزء پیوندی^۱ میان هسته و توصیفگر و نشانگر

ساخت‌های مرکب سورانی یاد می‌کنند.

A. kar-a-kewī
donkey-LNK-wild
zebra

B. guḷ-a-bākh
flower-LNK-garden
rose

همچنین آن‌ها متذکر می‌شوند که این ترکیب به کردی سورانی مختص نیست و در زبان‌هایی مانند سوئدی شمالی نیز تظاهر می‌یابد؛ مثال (C). با این تفاوت که در سوئدی شمالی واکه /a/ به اسم پایانی متصل می‌شود.

C. gamm-svart-katt-a
old-black-cat-DEF
the old, black cat.

در کردی سورانی آن دسته از گروه‌های اسمی معرفه که یک وابسته صفتی دارند، ابتدا هسته اسمی سپس صفت درج می‌شود. میان این دو سازه یک جزء پیوندی (-LNK-) یا نقش‌نمای اضافه به صورت واژه‌بست به سازه اسمی وصل می‌شود:

D. 'kaw -a. 'ner.aka
partridge.LNK- male.DEF (معرفه) کبک نره

هنگامی که این گروه اسمی تحت تأثیر فرایند قلب واژی^۲ قرار می‌گیرد و جای اسم و صفت عوض می‌شود، حاصل این فرایند یک کلمه مرکب است که همانند دیگر کلمات مرکب یک تکیه اصلی دارد:

E. 'ner-a.kaw
Male.LNK- partridge معادل فارسی: کبک نر

علاوه بر تکیه کلمه، شواهدی که مرکب بودن کلمه فوق را تأیید می‌کند: نخست، حذف تکواژ تصریفی معرفگی (aka)؛ دوم تجزیه‌ناپذیر بودن آن است. در عبارت (D) صفتی دیگر می‌تواند میان هسته اسمی 'kaw. صفت 'ner واقع شود و این گروه اسمی را بسط دهد:

F. 'kaw.a-tfarməg.a-'ner.aka
partridge.LNK-white.DEF- male.DEF (معرفه) کبک سفید نره

اما در کلمه مرکب این بسط میسر نیست و افزودن یک صفت موجب نادستوری شدن ساخت حاصل می‌شود:

G. *'ner.a- t'far'məg kaw
Male.LNK- white' partridge معادل فارسی: کبک سفید نر

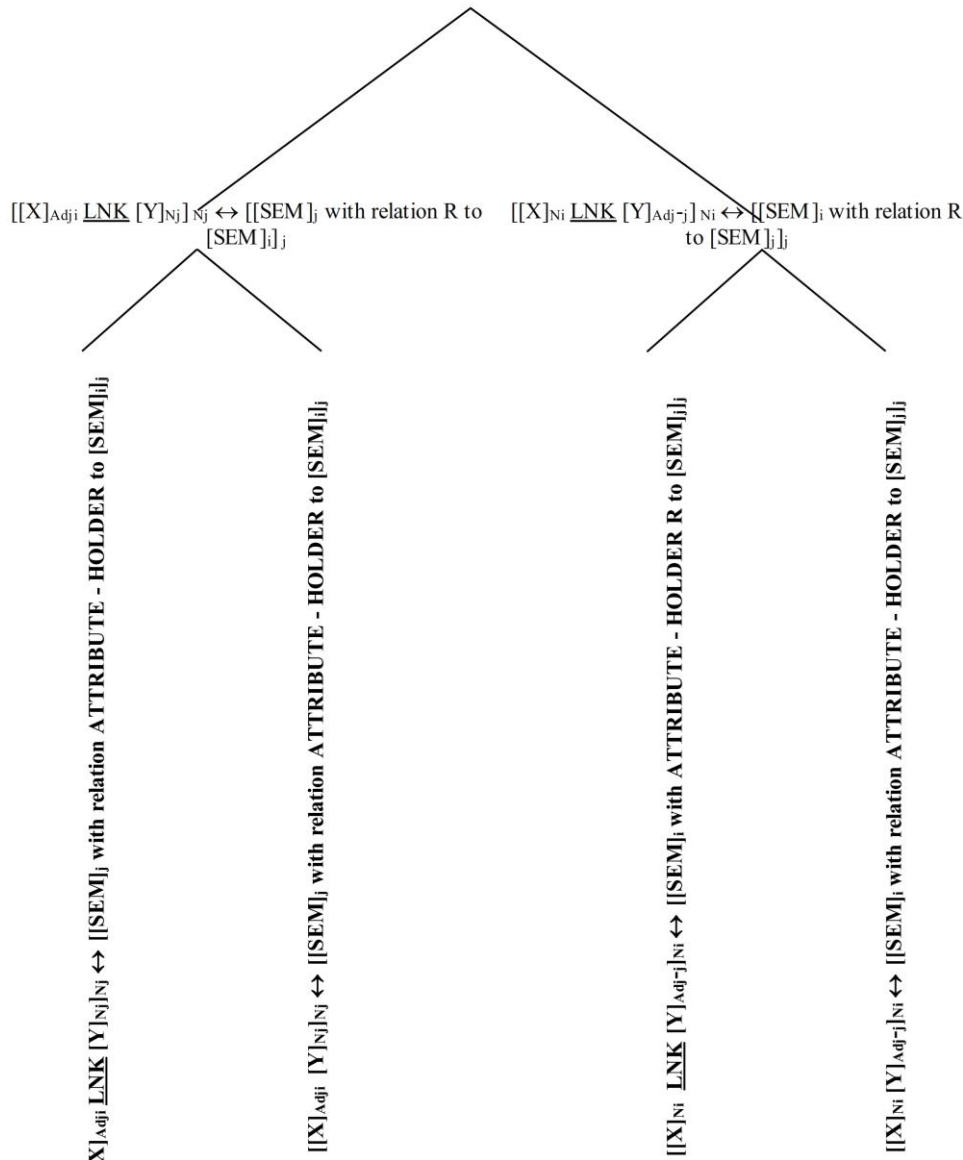
اکنون مطالب یادشده با ابزار نظری صرف ساختی بازتحلیل می‌شوند. همان‌گونه که گفته شد صرف ساختی بین نحو و ساخت واژه مرز مشخصی قائل نیست. بنابراین، می‌توان چنین استدلال کرد که برخی از کلان‌طرح‌واره‌های ساختی در میان این دو حوزه مشترک است. به عبارت دیگر، در صرف ساختی می‌توان قالب طرح‌واره‌ای زیر را برای ساخت‌های (D) و (E) متصور شد: ((یافته‌های پژوهش [__ (LNK) __] 8.

در گروه‌های نحوی، جایگاه (۱) خالی قبل از جزء پیوندی با یک N و جایگاه (۲) با یک Adj پر می‌شود؛ اما پس از اعمال قاعده ساخت واژی قلب سازه‌ای جای این دو سازه عوض می‌شود و صفت قبل از جزء پیوندی و اسم بعد از آن قرار می‌گیرد. در طرح‌واره فوق در پراگماتیک قرار گرفتن جزء پیوندی به معنی امکان حذف آن در برخی از ساخت‌ها است.

اکنون با آگاهی از این امر که شکل‌گیری این کلان‌طرح‌واره‌ها می‌تواند از هر دو قواعد ساخت واژی و نحوی منتج شود، می‌توان تمایز میان صرف و نحو را به ریز طرح‌واره‌های تخصصی‌تر شده نسبت داد. گفتنی است این سلسله‌مراتب طرح‌واره‌گی علاوه بر نمونه‌شدگی‌های مرکب در مقام فرایندی ساخت واژی، بر توالی موصوف و صفت -به نمایندگی از عبارت‌های نحوی- حاکمیت دارد. جالب‌تر اینکه گویشور بومی به سبب احاطه‌ای که به این طرح‌واره‌ها دارد و به سبب اشتراک رابطه معنایی ATTRIBUTE-HOLDER که بین این دو ساخت برقرار است، اشتراک مفهومی این دو را دریافت می‌کند و برای تشخیص این دو به معیار جانشینی اجزای سازنده آن‌ها متوسل می‌شود. علاوه بر توالی صفت و اسم، امکان افزودن صورت عالی و برتر tar و term به جزء صفتی در موصوف و صفت، همچنین امکان افزودن پسوندهای -aka و -akan به پایان جزء دوم ساخت، به مثابه

نشانگر معرفگی (DEF) مفرد و جمع، سبب تمایز ریزطرح‌واره‌های آن خواهد شد. با توجه به مطالبی که ذکر شد می‌توان برای ساخت‌های نحوی و ساخت‌واژی متشکل از صفت و اسم، طرح‌واره‌ای با این مضمون ترسیم کرد که علاوه بر صورت و معنا در آن حضور یا نبود جزء پیوندی -LNK- نیز بازنمایی شده است:

$$[[X]_i \text{ LNK } [Y]_{i/j}]_{i/j} \leftrightarrow [[SEM]_{i/j} \text{ with relation R to } [SEM]_{i/j}]_{i/j}$$

شکل (۲). سلسله‌مراتب طرح‌واره حاکم بر ساخت‌هایی با توالی صفت-اسم

بنابراین، در پاسخ به این پرسش که درنهایت، چه بخشی از دستور مسئولیت صورت‌بندی واژه‌های پیچیده را بر عهده دارد، می‌توان به بوی (۲۰۰۹) اشاره کرد که صورت‌بندی ساخت‌های مرکب را نتیجهٔ درج واژه در طرح‌واره‌های میانی می‌داند. یعنی ساختار سلسله‌مراتبی واژگان ذهنی نقش اصلی را در پیکربندی و تفسیر ساخت‌هایی صرفی بر عهده دارند (بوی، ۲۰۱۰: ۱۰۷). به بیان دیگر، صرف ساختی بر این دو مفروض استوار است که تعمیم‌های واژگانی یا قواعد را نمی‌توان به نحو یا واج‌شناسی تقلیل داد، بلکه دستور زبان‌های طبیعی به زیربخش ساخت‌واژی نسبتاً مستقلی مجهز هستند (بوی، ۲۰۱۰: ۳). با این توضیح، فرایندهای ساخت‌واژی در صرف ساختی در قالب طرح‌واره‌هایی بازنمایی می‌شوند که هم روابط صوری میان اجزاء را دربرمی‌گیرند و هم در تفسیر این ساخت‌ها به کار می‌روند. بنابراین، اطلاعات ساخت‌واژی همواره هم‌ارز با دیگر داده‌ها (نه به‌تنهایی) وارد عمل می‌شوند. مورد دیگر مستقل‌نبودن ساخت‌واژه از نحو در زبان است؛ به این معنا که صرف ساختی به

جایگاهی با عنوان «ساخت‌واژه» در دستور قائل نیست و ساخت‌واژه هیچ‌گاه جدا از نحو در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه هر دو در همکاری با یکدیگر و از ابزار و سازوکارهای همسانی بهره می‌برند. البته تفاوت بین ساخت‌واژه و نحو به نوع ساخت‌های برون‌داد هر دو و سلسله‌مراتب و روابط میان اجزای مشارکت‌کننده در آن‌ها بازمی‌گردد و ساخت‌های حاصل از هر دو تظاهرهای یک نظام هستند که در رقابت با یکدیگر قرار دارند (آودرینگ و ماسینی، ۲۰۱۳: ۱۲).

در این صورت، اگرچه ساخت‌های نحوی در زبان کردی از توالی هسته-توصیفگر پیروی می‌کنند، در میان ساخت‌های مرکب مواردی را می‌توان برشمرد که توصیفگر پیش از هسته تظاهر می‌یابد و حاصل نیز خوش‌ساخت تلقی می‌شود. البته می‌توان این امر را حاصل اعمال نحو درونی و غلبه کاربرد بر صورت دستوری دانست که در نتیجه آن جایگاه این دو با یکدیگر جابه‌جا شده است. از سوی دیگر، روابط معنایی موجود میان سازه‌های مشارکت‌کننده در ساخت‌های مرکب اسمی را می‌توان متأثر از طبقه‌بندی واژگانی این اجزاء دانست. به این ترتیب، حد آزادی این روابط در میان ترکیب‌های اسم-اسم طیف گسترده‌ای را شامل می‌شود؛ اما در ترکیب‌های صفت-اسم به رابطه «دارای ویژگی-دارنده» محدود می‌شود. در نهایت، می‌توان چنین گفت که با استخراج و بازشناسی طرح‌واره‌های سامان‌مند ساخت‌واژی و مشخصاً ترکیب می‌توان زمینه را برای تعمیم‌هایی با دقت و پیش‌بینی‌پذیری بالاتر فراهم آورد.

منابع

- انوشه، مزدک (۱۴۰۰). صرف در نحو: از کمینه‌گرایی تا صرف توزیعی. تهران: دانشگاه تهران.
- دیوانی سندج، نسترن؛ قطره، فریبا (۱۴۰۲). تصریف فعل در کردی سندجی در چارچوب ساخت‌واژه ساختنی. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۱۱ (۲)، ۱۷-۳۳.
- شرفکندی، عبدالرحمان (۱۳۶۹). فرهنگ کردی-فارسی هه‌نبانه بورینه. تهران: سروش.
- مردوخ روحانی، ماجد (۱۳۹۲). فرهنگ فارسی-کردی دانشگاه کردستان (سه‌جلدی). سندج: دانشگاه کردستان.

References

- Abbas, M. A. (2021). Nominal compounds in English and Kurdish: A comparative study. *Journal of Language Studies*, 4(3), 74-94. <http://dx.doi.org/10.25130/jls.4.3.6>
- Anoushe, M. (2022). *Morphology in syntax: From minimalist to distributed morphology*. Tehran: Tehran University. (In Persian)
- Audring, J., & Massini, F. (2013, May 20-21). Constructin morphology: A welcome. Presentation at the *Bologna Seminar on Construction Morphology*, University of Bologna. http://academia.edu/9941119/Construction_Morphology_A_welcome
- Bauer, L. (2001). *Morphological productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauer, L. (2011). Typology of compounds. In R. Lieber & P. Štekauer (Eds.), *The Oxford Handbook of Compounding* (2011; online edn, Oxford Academic, 18 Sept. 2012). doi: 10.1093/oxfordhb/9780199695720.013.0017
- Booij, G. (2005). *The grammar of words*. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, G. (2009). Morphological analysis. In B. Heine & H. Narrog (Eds.), *The Oxford Handbook of Grammatical Analysis* (pp. 563-589). Oxford: Oxford University Press. doi: 10.1093/oxfordhb/9780199677078.013.0020
- Booij, G. (2010). *Construction morphology*. Oxford University Press.
- Booij, G. (2013). Compounding and construction morphology. In R. Lieber & P. Štekauer (Eds.), *The Oxford Handbook of Compounding* (2011; online edn, Oxford Academic, 18 Sept. 2012). <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199695720.013.0010>.
- Booij, G. (2015). Construction morphology. In A. Hippisley & G. T. Stump (Eds.), *The Cambridge Handbook of Morphology* (pp. 424-448). Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1093/acrefore/9780199384655.013.254
- Booij, G., & Audring, A. (2017). Construction morphology and the parallel architecture of grammar. *Cognitive Science*, 41(S2), 277-302. doi: 10.1111/cogs.12323
- Divani Sanandaj, N., & Ghatreh, F. (2022). Verbal inflection in Kurdish: A construction morphology approach. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*, 11(2), 17-33. (in Persian)

- <https://doi.org/10.22126/jlw.2023.8471.1669>.
- Goldberg, A. (2006). *Constructions at work: Constructionist approaches in context. The Nature of Generalization in Language*. Oxford 2006, Oxford University Press.
- Hamad, N. I. (2016). A syntactic-semantic study of compound nouns in English and Kurdish. *ZANCO Journal of Humanity Sciences*, 20(3), 355-369. <https://search.emarefa.net/detail/BIM-707998>
- Jambrović, S., & Kahnemuyipour, A. (2023). Definiteness and obligatory compounding in Central Kurdish. *Toronto Working Papers in Linguistics*, University of Toronto. <https://cla-acl.ca/pdfs/resumes-2023-abstracts/Jambrovic-Kahnemuyipour.pdf>
- Kageyama, T. (2010). Variation between endocentric and exocentric word structures. *Lingua*, 120(10), 2405–2423. doi: 10.1016/j.lingua.2010.04.005
- Mardukh Ruhani, M. (2013). *Persian-Kurdish dictionary of University of Kurdistan (3vols.)*. Sanandaj: Kurdistan University. (In persian)
- McCarus, E. M. (2007). Kurdish morphology. In Alan S. Kaye (Ed.), *Morphologies of Asia and Africa* (pp. 1021-1049). Penn State University Press.
- Mustafa, S. K. (2020). Categorization of compound nouns in Kurdish and English. *LLT Journal: A Journal on Language and Language Teaching*, 23(1), 104-115. doi: 10.24071/llt.v23i1.2462
- Scalise, S., & Vogel, I. (2010). Why compounding? In S. Sergio & I. Vogel (Eds.), *Cross Disciplinary Issues in Compounding* (pp. 1-20). Amsterdam: John Benjamins.
- Sharafkandi, A. (1991). *Kurdish-Persian dictionary of Hanbana-Bourina*. Tehran: Soroush. (in Persian)